

Trends van 'gewone' broedvogels in 2019

Al vanaf 1984 wordt de broedvogelstand van 111 min of meer algemene Nederlandse soorten jaarlijks bijgehouden door vrijwilligers en een aantal professionals. Dat vindt plaats binnen het Broedvogel Monitoring Project (BMP), waaraan later het Meetnet Agrarische Soorten (MAS) en Meetnet Urbane Soorten (MUS) zijn toegevoegd. Dankzij die mega-inspanning kunnen we het wel en wee van deze broedvogels goed volgen. Hieronder zetten we enkele opmerkelijke ontwikkelingen in 2019 op een rij. Veel dank aan alle deelnemers die talloze uren in het veld doorbrachten, vaak bij het krieken van de dag!

Goede deelname

De deelname aan het BMP liep in 2019 iets terug, maar een totaal van 2060 goedgekeurde tellingen, verdeeld over de varianten Alle soorten (1230), Bijzondere soorten (499), Weidevogels (323) en Roofvogels (8) is nog altijd indrukwekkend. De variant waarbij alle soorten broedvogels worden onderzocht, blijft onverminderd populair. In veel oorspronkelijke weidevogelplots wordt tegenwoordig een breder soorten-spectrum geteld; dat deze variant zienderogen slinkt, is dus feitelijk goed nieuws.

Friesland, Drenthe en Zuid-Holland hebben al jaren veel enthousiaste BMP-ers en in 2019 was dat niet anders. Het aantal getelde plots op de Veluwe, in Twente en in Utrecht vertoont een kleine, maar verheugende stijging. Minder florissant is de ontwikkeling in Groningen, Midden-Overijssel en Limburg. Omdat in die laatste twee regio's weinig aan MAS wordt gedaan, is versterking van het tellerscorps daar zeer gewenst.

De tellingen specifiek gericht op Zeldzame soorten zijn niet in bovenstaande cijfers verwerkt. Deze tellingen zijn vooral erg waardevol voor soorten als Nachtzwaluw en Grauwe Klauwier, maar onder de vlag van BMP-Z worden ook andere, soortgerichte tellingen uit-

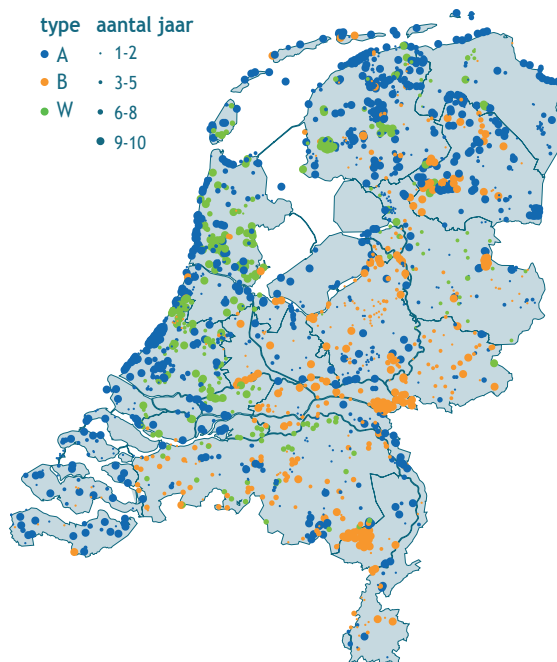
gevoerd. Zo zijn er inmiddels prachtige telreeksen beschikbaar van Boerenzwaluw in de Achterhoek en Roodborsttapuit in West Zeeuws-Vlaanderen. De laatste jaren zijn ook patrijzentellingen in verschillende regio's in opmars. Zulke gerichte reeksen leveren relevante kennis op!

MAS is onverminderd sterk in de noord-oostelijke provincies en in Flevoland. De eerlijkheid gebied te zeggen dat professionele tellingen hierbij een grote rol spelen. Stadsvogels worden vooral onderzocht met MUS, dat in 2019 wederom succesvol verliep (zie Sovon-Nieuws 2020/1).

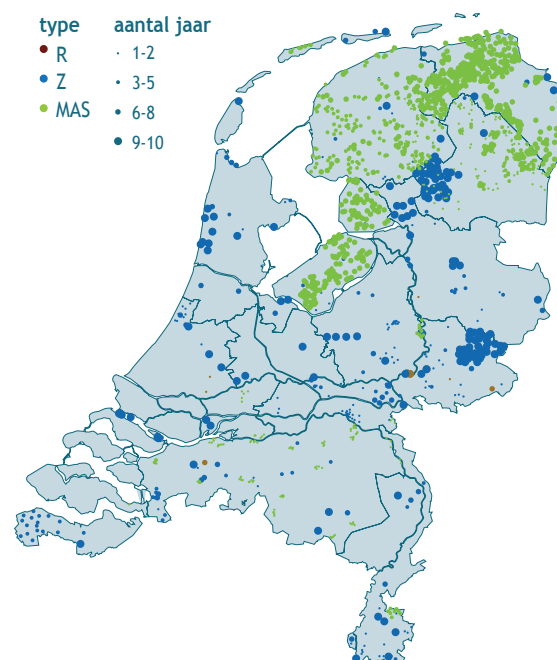
Warmterecords

De winter van 2018/19 was een van de zachtste sinds de start van de metingen in 1901. Maart bracht vooral zacht en droog weer. Begin april was het vaker koud en nat, daarna keerde het zachte en droge weer terug. In mei was het tijdelijk wat koeler, maar wel overwegend droog en zonnig. Dat bleek een voorbode voor de recordwarme juni en juli (liefst 40,7 °C in Gilze-Rijen op 25 juli!), waarbij juli erg droog verliep. Vooral in Hoog-Nederland vielen sloten en kleine wateren droog en was het effect van de droogte in menig landbouw- en natuurgebied goed te zien.

type	aantal jaar
• A	• 1-2
• B	• 3-5
• W	• 6-8
	• 9-10

type	aantal jaar
• R	• 1-2
• Z	• 3-5
• MAS	• 6-8
	• 9-10

Figuur 1. Overzicht van in 2019 onderzochte telgebieden. Boven: BMP Alle soorten (A), Bijzondere soorten (B) en Weidevogels (W) (aantal teljaren 2010-19 aangegeven). Onder: BMP Zeldzame soorten (Z), Roofvogels (R) en MAS-telpunten.

Een heel matig jaar voor de Wintertaling, mede door de droogte.
Foto: Gerard Schouten

Mooie vogel met een fraaie telreeks in o.a.
West Zeeuws-Vlaanderen: Roodborsttapuit.
Foto: Gejo Wassink

Overwegend positieve resultaten

Veel vogelsoorten deden het goed in 2019. Van de 111 gevolgde soorten deden 23 (21%) het beter dan ooit sinds 1990 en voor nog eens 8 soorten was het een van de drie beste jaren. Negatieve uitschieters waren er een stuk minder: 13 soorten (12%) deden het slechter dan ooit en voor nog eens 7 behoorde 2019 tot de drie minste jaren.

Veel bosvogels en Afrikagangers onder winnaars

Bij het opvallend hoge aantal positieve uitschieters spelen verschillende oorzaken een rol. Zo doen diverse bosvogels het al jaren goed, (mede) dankzij het ouder worden van loof- en gemengde bossen en meer ruimte voor een natuurlijker bosbeheer. Soorten als Grote en Kleine Bonte Specht, Boomklever en Boomkruiper profiteren daarvan. Bij de Grote Bonte Specht is de toename op lan-

gere termijn het grootst in het westen des lands, maar ditmaal viel vooral de stijging op de oostelijke zandgronden op, zowel in bos als in (kleinschalig) agrarisch gebied. De vraag is wel of de vooral tegen het eind van het broedseizoen optredende extreme droogte nog effect zal hebben gehad op de voedselvoorziening van de jongen. Kleine Bonte Spechten namen vooral in het noordoosten van het land verder toe.

In 2018 kenden onder meer inlandse eik en beuk een goede mast. De combinatie van een zachte winter en overdadig voedselaanbod is voor verschillende overwinterende bosvogels gunstig. Dat soorten als Koolmees, Glanskop, Boomklever en Grote Bonte Specht het in 2019 zo goed deden, kan met deze voor hen prettige combinatie van doen hebben.

Een mastjaar heeft ook een positief effect op de stand van bosbewonende muizen. Dit viel voorjaar 2019 samen met een ouderwets forse veldmuizenpiek. Diverse muizeneters profiteerden ervan. Zo trad bij de Ransuil voor het eerst in jaren enig herstel op. Desondanks bedroeg de populatie maar een vijfde van die in 1990; voor een structureel herstel zijn wel meer goede

jaren nodig! Overigens zou de opkomst van de, naar muizenbegrippen forse en zware, grote bosmuis in Oost-Nederland wel eens goed nieuws kunnen zijn voor muizeneters.

Haviken begonnen volgens de onderzoekers van de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN) veelal vroeg met broeden en produceerden omvangrijke legfels. De BMP-gegevens van deze soort (gebaseerd op territoria) waren eveneens opmerkelijk positief.

Op de lijst met positieve uitschieters staan nogal wat in de Sahel overwinterende soorten als Grasmus, Rietzanger en Gekraagde Roodstaart. In de nazomer en najaar van 2018 viel behoorlijk wat neerslag in het midden en oosten van de Sahel. Voor veel van onze trekvogels is dat van groot belang. Ook de Snor gaat het al enige jaren voor de wind en deed het in 2019 zelfs beter dan ooit sinds 1990. Het onvolprezen standaardwerk 'Living on the edge' meldt dat Snorren vooral in wetlands in de Sahel

Eerste resultaten 2020

Dankzij de snelle invoer van resultaten van 403 in 2019 en 2020 onderzochte BMP-telgebieden, kunnen we voor 100 vogelsoorten een eerste indicatie van broedseizoen 2020 geven. Dank aan deze vlotte waarnemers!

De indruk is zeker niet slecht: 49 soorten nemen toe, 37 ogen stabiel en bij slechts 14 werd een afname vastgesteld. Het gaat vooral om BMP-soorten, maar er zitten ook enkele zeldzame soorten tussen. Over de goede resultaten van de Grauwe Klauwier lees je meer op de achterzijde van deze Sovon-Nieuws. Verder valt op dat verschillende Sahel-overwintersaars als Nachtegaal, Gekraagde Roodstaart, Snor en Rietzanger het wederom erg goed lijken te doen. Het aantal vastgelegde territoria van de Bonte Vliegenvanger was, in de nu bekeken telgebieden, hoger dan ooit tevoren. Zeer opmerkelijk is een fikse stijging van Patrijs en Fazant, soorten die al jaren in aantal afnemen. Droog voorjaarsweer speelt deze soorten in de kaart, maar of het huidige beeld standhoudt... daarvoor moeten we nog wat geduld uitoefenen. De Cetti's Zanger gaat verder met het veroveren van ons land: naast hogere aantallen in reeds bezette gebieden zien we veel nieuwe vestigingen. De stand van de al enkele jaren door ziekte getroffen Groenling lijkt wat te herstellen, en enig herstel lijkt ook te gelden voor enkele al jaren achteruit kachende stadsbewoners als Turkse Turtel en Spreeuw. Ook bij de Merel is misschien het begin van een herstel zichtbaar, al zijn we benieuwd of het Usutu virus in de nazomer weer zal opspelen. De sterfte onder Pimpelmezen, waarover dit voorjaar berichten opdoken, lijkt een effect te hebben op de stand: voor het eerst in jaren lijkt die nogal af te nemen. Minder verrassend is de afname van Glanskop en Boomklever, na de top in 2019.

De Snor deed het opvallend goed,
net als meer Afrikatrekkers.
Foto: Harvey van Diek

overwinteren. Ook hier ligt een link tussen de omstandigheden daar en de aantallen in Nederland voor de hand. Daarnaast moet er natuurlijk voldoende goed broedbiotoop bij ons te vinden zijn. Getuige de recente aantalsontwikkeling is die vooral te vinden in omvangrijke moerassen als de Biesbosch, de Oostvaardersplassen, De Wieden en De Onlanden, maar ook op minder bekende locaties viel een toename te bespeuren.

De eveneens in West-Afrika overwinterende Nachtegaal bereikte, na stabiele (maar relatief lage) aantallen in de voorgaande 12 jaren, in 2019 plots de hoogste indexwaarde sinds 2007. Om de Zomertortel tot 'winnaar' te bestempelen voert wat ver, maar feit is dat hij het wat beter deed dan in de vier voorafgaande jaren. Ten opzichte van 1990 bedraagt de afname nog altijd ruim 90%, geen reden tot juichen dus...

Dat klimaatverandering een grote rol speelt bij veranderingen van allerlei vogel-populaties is genoegzaam bekend. De Cetti's Zanger is een goed voorbeeld. Gezien de stormachtige huidige aantalsontwikkeling zou het zomaar kunnen dat we de status van 'zeldzame broedvogel' in een komend jaar gaan inruilen voor die van een middels het BMP te volgen 'gewone' soort. Een minder vaak genoemde, maar eveneens opvallende stijger is de Vuurgoudhaan. Het lijkt evident dat deze soort profiteert van de vele milde winters, al is onduidelijk in hoeverre de Nederlandse broedvogels 's winters in ons land verblijven.

Boomleeuweriken namen de laatste jaren sterk in aantal toe in de duinen, maar ditmaal sprong de stijging op heidevelden in het oosten en noorden eruit. Over de toename van Grauwe Gans, Nijlgans en Krakeend is al heel wat afgeschreven. De groei leek de laatste jaren wat af te vlakken, maar vooral Grauwe Gans en Krakeend deden het in 2019 weer erg goed. Bij de gans is dat opmerkelijk, omdat die inmiddels op diverse plaatsen het leven zuur wordt gemaakt via nest- en populatiebeheer. De Halsbandparkiet is de enige opvallende stijger in stedelijk gebied. Het aantal meldingen buiten de kerngebieden neemt duidelijk toe en de verspreiding lijkt een nieuwe fase in te gaan.

Bijna traditionele verliezers

In een goed jaar voor veel broedvogels vallen de probleemgevallen extra op. Bijna traditioneel staat een aantal klassieke weidevogels als Grutto, Kievit, Wulp, Scholekster

en Watersnip toch weer op de lijst, ondanks alle inspanningen van diverse boeren en natuurbeschermers om de curve eindelijk te keren. Het droge voorjaar hielp ook niet mee; voedsel vinden was daardoor vaak een nog groter probleem dan anders. Bij de Grutto is de stand sinds 1990 in de meeste provincies meer dan gehalveerd. Alleen in Noord- en Zuid-Holland zitten daar nog net boven. De Kievit zit nu in belangrijke weidevogelprovincies als de Hollanden en Friesland op rond de 60% van de indexwaarde in 1990, Scholeksters halen dat in de meeste provincies niet eens.

De Ringmus kan in Nederland worden beschouwd als ambassadeur van wat besloten agrarisch gebied met veel akkerbouw. Dat hij in 2019 een nieuw dieptepunt bereikte, zegt iets over de snelle veranderingen in deze habitat.

Verdroging is een van de sleutelfactoren bij de afname van weidevogels, maar misschien ook bij een bosvogel als de Matkop. De precieze oorzaak van de afname van de Zwarte Mees is onduidelijk. Opvallend genoeg is de afname van beide mezen in het zuiden van het land beduidend groter dan in het midden en noorden.

Over de funeste gevolgen van het Usutu-virus voor de Merel is veel bekend. Het lage peil van de merelstand in 2019 is daarom geen verassing. Ook diverse andere soorten van stedelijk gebied figureren op het negatieve lijstje.

Slechts twee van de 20 soorten die het slecht deden in 2019, overwinteren in Afrika bezuiden de Sahara. De Boomvalk doet dat vooral in de savannes van midden en zuidelijk Afrika, waar we 's winters ook onze Grauwe Klauwieren en Nachtzwaluwen treffen. Daarmee gaat het goed, aan de afname van de Boomvalk lijken andere factoren ten grondslag te liggen. Veel Boomvalken broeden overigens tegenwoordig op hoogspanningsmasten, veelal buiten BMP-plots.

● Jan-Willem Vergeer

Scholekster past zich aan de moderne tijd aan maar neemt toch in aantal af. Gerkesklooster, 30 april 2011. Foto: Marcel van Kammen

Grauwe Gans, ondanks populatiebeheer nog in de lift. Foto: Aaldrik Pot

Tabel 1. Soorten die in 2019 een van de drie hoogste of laagste indexwaarden sinds 1990 behaalden. Soorten met de allerhoogste of laagste waarde sinds 1990 zijn cursief gedrukt.

goed jaar	slecht jaar
Grauwe Gans	Soepgans
Nijlgans	Wintertaling
Krakeend	Wilde Eend
Havik	Soepeend
Buizerd	Sperwer
Holenduij	Boomvalk
Halsbandparkiet	Scholekster
Groene Specht	Kievit
Grote Bonte Specht	Watersnip
Kleine Bonte Specht	Grutto
Boomleeuwerik	Wulp
Boerenzwaluw	Stadsduif
Blauwborst	Merel
Zwarte Roodstaart	Grote Lijster
Gekraagde Roodstaart	Staartmees
Roodborsttapuit	Matkop
Snor	Zwarte Mees
Rietzanger	Spreeuw
Grasmus	Ringmus
Zwartkop	Kleine Barmisjs
Vuurgoudhaan	
Bonte Vliegenvanger	
Glanskop	
Pimpelmees	
Koolmees	
Boomklever	
Boomkruiper	
Putter	
Goudvink	
Appelvink	
Rietgors	

